

ARMEİOS OĞLU ER HİKÂYESİ BAĞLAMINDA PLATON'UN ÖLÜMDEN SONRAKİ HAYAT İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİNİN DİNÎ VE FELSEFÎ ANALİZİ

-The Religious and Philosophical Analysis of the Plato's Opinions on the Life after
Death for the Story of Er, the Son of Armeios-

Yrd. Doç. Dr. İsmail ERDOĞAN

Fırat Ü. İlahiyat Fak.

E-mail: ierdogan@firat.edu.tr

Özet: Platon, İslam Felsefesi ve Tasavvuf'un oluşmasında etkili olan önemli filozoflardan birisidir. Onun Devlet adlı eserinde, ahiret ile ilgili bir hikâye yer almaktadır. Hikâyeye göre, Armeios oğlu Er adında bir kişi ölmüş ve ruhu başka bir âleme gitmiştir. Ancak, bir süre sonra bu kişi tekrar canlanmış ve orada gördüklerini anlatmıştır. Er'in, bu âlem hakkında verdiği bilgilerden büyük bir çoğunluğu, İslam inançları ile uygunluk arz etmektedir. Bu çalışmada Platon'un ahiret hakkındaki görüşleri ile İslam inançları arasında ayet ve hadislere dayalı bir karşılaştırma yapılmıştır. Bu karşılaştırma neticesinde yaklaşık 15 meselede benzerlik ve 3 meselede ise farklılıklar tespit edilmiştir. Ayrıca Platon'un bu hikâyesi, İslam düşünürlerinin de benzer şekilde hikâyeler yazmalarına sebep olmuştur. İbn Sina'nın Hayy b. Yakzan'ı; Ahmed Gazali'nin Risaletü't-Tuyûr'u, Sühreverdi'nin Kıssatu'l- Gurbetü'l-Garbiyye'si, Necmeddin Razi'nin Risaletü't-Tuyur'u ve Molla Cami'nin Salaman ve Absal'ı bunlardan bazılarıdır. Bu hikâyelerde de ruhun yolculuğundan bahsedilmektedir. Platon'un hikâyesinin ayrıca bir de felsefî özelliği bulunmaktadır. Platon'un özellikle ruh ve ruhun ölümsüzlüğü görüşü, İslam filozofları üzerindeki etkisi açısından önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Platon, Armeios oğlu Er, Ahiret, Ruh, Ruhun Ölümsüzlüğü, Yeniden Diriliş, Tenasüh.

Abstract: Plato is an important philosopher who had influenced on the Islamic philosophy and Mysticism. There is a story in his work, named Politeia. According to this story, a man called Er, son of Armeios, had died and after a period of time he come back to life. He explained that he saw in the hereafter. The majority of Er's statement on hereafter looks like the Islamic beliefs. At this work, Plato's views were compared with Islamic beliefs. For the result of this comparison, 15 views are agreed with each other the Islamic beliefs and 3 views aren't agreed with. However, this Plato's story had some Islamic thinker written works like this story. Some of them are Ibn Sina (Avicenna)'s Hayy b. Yaqqan (The Living Son of the Vigilant), Ahmed Gazali's Risale al-Tuyûr (The Pamphlet of Birds), Suhrawardi's Kıssatu'l- Gurbeti'l-Garbiyye (the Trip of Soul), Najmoddin Razi's Risale al-Tuyur (The Pamphlet of

Birds) and Molla Cami's Salaman and Absal. In these stories, the trip of the soul is mentioned. There are philosophic properties in this story, too. They are soul and immortality of soul.

Key words: Plato, Er, Hereafter, Soul, Immortality of Soul, Revival, Metempsychosis.

Giriş

Platon (M.Ö. 347), İslâm Felsefesi ve Tasavvufu üzerinde oldukça etkili olan filozofların başında gelmektedir. Bu yüzden, kendisi müslüman düşünürlerce Eflatun-u İlahî olarak da adlandırılmıştır. Bu çalışmada, onun Devlet adlı eserinin Onuncu kitabında¹ anlattığı bir hikâye üzerinde durmak istiyoruz. Platon bu hikâyede, Armeios oğlu Er adında bir savaşçının başından geçen bir olayı anlatmaktadır. Olay, tamamen ölümden sonraki hayat ile ilgili olduğu için bizce önem arz etmektedir.

Bu hikâyeyi inceleyişimizin birkaç sebebi bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, Platon'un da anlattığı gibi, ölüm esnasında bazı kişilerin gördüğünü iddia ettikleri olayların, bilimsel ve felsefî bir değerinin bulunup bulunmadığı hakkındaki tartışmaların güncelliğini koruyor olmasıdır. Zira, özellikle tıp uzmanları tarafından yapılan bu tür çalışmalarda, öldüğü sanılan, ancak daha sonra sağ olduğu anlaşılan kişilerin söylediği sözler değerlendirilmiş ve bunun üzerinde bazı çalışmalar yapılmıştır. Söz konusu çalışmalara göre, bu kişilerin anlattığı şeylerin çoğu, Platon'un hikâyesindeki Er'in anlattıklarına benzemektedir. Onlar da Er gibi, karanlık ve sıkıcı bir tünelden geçerek pırıl pırıl bir dünyaya gittiklerini, kendi bedenlerine dışarıdan bakma imkânına sahip olduklarını ve tekrar bedenlerine dönüp dönmeme hususunda tereddüt ettiklerini belirtmişlerdir². Bu açıdan Platon'un hikâyesi bizce incelenmeğe değer olarak görülmektedir.

İkincisi ise, Platon'un ölümden sonraki hayat ile ilgili vermiş olduğu bilgilerin büyük oranda İslâm inançları ile benzeşiyor olmasıdır. Er hikâyesinde anlatılan olaydan hareketle, Platon'un ahiret ve buna bağlı olarak da, hesaba çekilme, cennet ve cehennem gibi inançlara sahip olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü bizim söylediğimiz bu fikrin daha önce Farabî (950) tarafından da iddia edildiğini görmekteyiz³.

Hikâyeyi inceleyişimizin bir diğer sebebi de, bu tür hikâyelerin, İslâm filozoflarının da benzer hikâyeler yazmalarına sebep olmuş olmasıdır. Başta İbn Sina (1037) olmak üzere birçok İslâm filozofu, Platon'un anlattığı hikâyelere benzer hikâyeler yazmışlardır. İbn Sina'nın *Hayy b. Yakzan* ve *Risaletü't-Tayr*'ı; Ahmed Gazalî (1111)'nin *Risaletü't-Tuyûr*'u, İbn Tufeyl

1 Bkz. Platon, *Devlet*, s. 614a-621d, (çev. Sabahattin Eyüboğlu- M. Ali Cimcoz, İstanbul, 1988, 300-306)

2 Mehmet Aydın, *Din Felsefesi*, İzmir, 1987, s. 195.

3 Farabî, *Eflâtun ile Aristoteles'in Görüşlerinin Uzlaştırılması*, çev. Mahmut Kaya (İslam Filozoflarından Felsefe Metinleri), İst. 2003, 181.

(1186)'in *Hayy b. Yakzan*'ı, Sühreverdî (1191)'nin *Kıssatu'l- Gurbetü'l- Garbiyye*'si, Necmeddin Razî (1256)'nin *Risaletü't-Tuyur*'u ve Molla Camî (1492)'nin *Salaman ve Absal*'ı bunlara örnek olarak gösterilebilir.

Söz konusu hikâyelerde de ruhun yapmış olduğu bir yolculuktan bahsedilmektedir. Ancak Platon'un hikâyesinde, dünyadan ahirete yapılan bir yolculuktan bahsedilirken, İslâm filozoflarının bahsettikleri yolculuk, daha çok manevî âlemlere yapılan bir yolculuktur. Bu yolculuklarda, ruh doğru- dan "ruh" olarak değil de "Hayy", "Salaman" ve "kuş" gibi sembollerle ifa- de edilmektedir. Sadece İbn Tufeyl'in hikâyesi bunlardan farklıdır. Onun eserlerindeki kahramanlar gerçek insanlar olup, bu dünyada geçen olayların muhataplarıdır.

Platon'un hikâyesinde, ruhun ahirete yapmış olduğu yolculuk ve bu esnada karşılaştığı olaylar, İslâm Dini'ndeki ahiret inancı ile bazı yönlerden benzerlik göstermektedir. Ancak hikâyede, İslâm inançları ile bağdaşmayan bazı bilgiler de bulunmaktadır. Bu yönü ile Er hikâyesinin, dinî bir özelliği olduğu gibi, ruh hakkında vermiş olduğu bilgilerden dolayı da felsefî bir özelliği bulunmaktadır.

Biz önce Platon'un anlattığı bu hikâyeden bazı alıntılar yapıp, daha sonra da hikâyede verilen bilgilerin, İslâm inançları ile mukayesesini yap- cağız.

I. "Armeios Oğlu Er" Hikâyesi⁴

Platon'un Glaukon adında bir kişi ile yaptığı diyalog şeklindeki bir ko- nuşmada hikâye şöyle anlatılmaktadır:

"Bir Alkinoos⁵ masalı değil şimdi sana anlatacak olduğum: Bir yiği- din, Pamphlia'dan gelme Armeios oğlu Er'in başından geçeni anlatacağım. Bu yiğit bir savaşta ölüyor. On gün sonra onu, kokmaya başlamış ölüler arasında bozulmamış bir halde, kaldırıp evine götürüyorlar gömmek için. On ikinci gün, ölüsünü yakacakları sırada yiğit diriliyor. Anlatıyor o zaman ötede gördüklerini.

Canı bedeninden çıkar çıkmaz birçoklarıyla birlikte yola düzülmüş. Hep birden görülmedik bir güzel yere gelmişler. Orada iki çift kapı varmış: Bir çift kapı yerde, bir çift kapı yukarıda, gökte, tam ötekilerin karşısında. Bu çift kapıların ortasında yargıçlar oturuyormuş. Yargularını verdiler mi, doğrulara göğe çıkan sağdaki yolu gösteriyorlarmış, yargularını bir yazıyla önterine asıp yolluyorlarmış. Suçluları soldan aşağı inen yola sokuyorlar- mış, olanların bütün yaptıklarını da bir yaftayla sırtlarına asıyorlarmış.

Bizim yiğit yaklaşınca, yargıçlar demişler ki ona: Sen insanlara bu ye- raltı dünyasından haber götüreceksin, orada olup bitenlere iyi bak. O da

4 Platon, hikâyeye herhangi bir ad vermemiştir. Dolayısıyla hikâyeye verilen başlık bize aittir.

5 Alkinoos, eski adı Koro olan Scheria adasında yaşamış bir kralın adıdır. (Bkz. Şefik Can, *Klasik Yunan Mitolojisi*. İstanbul, (trs.), 394.)

bakmış, görmüş. Yargılanan ruhların kimi gökteki, kimi yerdeki kapıların birinden çıkıp gidiyormuş. Öteki kapıların birinden, yerin derinliklerinden çıkan perişan, bitkin, toz toprak içine ruhlar geliyormuş, öbüründense, gökten inen pırıl pırıl ruhlar. Birbiri ardından ilerleyen bu ruhlar uzun bir yolculuktan gelmiş benziyorlarmış. Hepsi bir bayram sevinci içinde, bir çayır-lıkta toplanıp oturuyorlarmış. Birbirini tanıyanlar selamlaşıyor, yerden gelenler gökten, gökten inenler yerden haber soruyorlarmış. Kimi yeraltında bin yıl süren yolculuklarında çektikleri ve gördükleri işkenceleri ağlaya sızlaya anlatıyormuş, kimi göklerin tadına doyumaz nimetlerini sonsuz güzelliklerini.

....İşlenen suçların, aldatılan insanların sayısı kaç olursa olsun kötüler bütün yaptıklarını teker teker ve on kat ödüyorlarmış. Cezaların her biri yüz yıl sürüyormuş, yani bir insan ömrü, orada on katına çıkıyormuş. Birçok insanın kanına girenler, devletleri, orduları aldatıp köleliğe düşürenler, herhangi bir felakete yol açanlar, her suç için on kat ağır ceza çekiyorlarmış.

İnsanlara iyilik etmiş, doğruluktan ayrılmamış olanların gördükleri karşılık da aynı ölçülerle artıyor, güzelleşiyormuş....

Tanrılara, ana babaya saygı veya saygısızlığın, bıçakla adam öldürmenin karşılığıysa, demin söylediklerimi aşıyormuş. Bir adamın yanına gitmiş, ona başkaları Büyük Ardiea'nın nerede olduğunu sormuşlar. Bu Ardiea dediği bin yıl önce Pamphylia'da bir şehrin zorbasıymış. Babasını, ağabeyini öldürmüş, daha birçok haltlar etmiş. Er'in dediğine göre, şunları anlatmış adam: O gelmedi, demiş, buraya hiç gelemez o. Gördüğümüz korkunç şeylerden biri de bu oldu. Bütün cezalarımızı çektikten sonra kapının ağzına gelip çıkacağımız sırada bu Ardiea'yı daha başka zorbalar ve bir sürü haydutla bir arada gördük. Tam çıkacakları anda kapı yol vermedi onlara. Bu uslanmaz kötülerden yahut cezasını doldurmamışlardan biri geldi mi, kapı gürlmeye başlıyordu. Aralıkta duran ateş bedenli korkunç adamlar kapının gürlmesini duydular mı herifi belinden yakalayıp götürüyorlardı. Ama Ardiea'yla yanındakileri, ellerine, ayaklarına, boyunlarına zincir vurup yere attılar, yer yer derilerini yüzüp yolun kıyısına çektiler ve hepsini dikenli çalılıklar üzerine uzattılar. Bu arada gelen geçene, bu adamlara hangi günâhları için böyle yaptıklarını anlattılar. Sonra hepsini götürüp Tartaros'un⁶ dibine attılar.

Er'in anlattığına göre kapı önünde kendilerinin de çekmediği korku kalmamış. Ama en korkunç şey, insanın tam çıkacağı sırada kapının kükremesi oluyormuş. Kendileri çıkarken kapı gürlemeyince rahat nefes alabilmişler. İşte aşağı yukarı bunlarmış azaplar, iyi ve kötü karşılıklar.

Her küme çayırda yedi gün kaldıktan sonra çadırlarını kaldırıp, sekizinci gün yola çıkıyor ve dört gün sonra başka bir yere varıyormuş. Orada yukarıdan aşağıya, gökle yer arasında uzayıp giden bir ışık görmüşler, direk

6 Tartaros, yeraltında, Cehennemlerin derinliklerinde bulunan korkunç yer. (Can, 488.)

gibi dümdüz bir ışık, gökkuşağı gibi ama daha parlak daha arık. Bir gün daha yürüyüp bu ışığa varmışlar. Orada, bu ışığın ortasında göğe gerili zincirlerin uçlarını görmüşler. Çünkü bu ışık zincirlerle bağlıymış göğe, kadırgaları boydan boya kuşatan halatlar gibi. Dönen bütün kubbeyi de böylece tutuyormuş bu ışık.

(...) ⁷ İşte, Glaukon, insan için en zor an bu seçme anıdır galiba. Onun için her birimiz başka her şeyi bir yana bırakıp bunun üstünde durmalı, bunu incelemeliyiz. Belki arayıp bir adamını buluruz da bize iyi ve kötü hayatları ayırt etme gücünü ve bilgisini kazandırır, o zaman belki bütün bu yolların hangilerini birleştirip hangilerini ayırarak, hayatta hangilerinin bize ne yararı olacağını hesaplayarak her yerde, her zaman mümkün olan en iyi hayatı seçebiliriz. Öyle bir adam bulursak öğrenelim ondan güzelliğin, fakirlik veya zenginlikle, şu veya bu yatkınlıkla, ne türlü birleşmesinden iyilik veya kötülük çıkacağını, parlak veya sönük bir doğuşun, devlet veya ev işlerinin, güçlü veya güçsüz olmanın, öğrenme kolaylığı veya zorluğunun, buna benzer doğuştan veya hayattan edinme kafa değerlerinin şu veya bu türlü bir araya gelmesinin ne sonuç vereceğini.

Bütün bunları düşünür ruhun aslını da göz önünde tutarsak hayatların iyisi ile kötüsünü ayırt edebiliriz. İyisi derken, başka her şeyi bir yana atıp, ruhu daha iyi edecek hayatı anlarız; kötüsü derken de ruhu daha kötü edecek hayatı. Çünkü yaşarken de, öldükten sonra da böyle bir seçmeden en fazla iyilik göreceğimizi biliyoruz artık. Hades'in⁸ ülkesine giderken bu inanç çelik gibi sert olmalı içimizde. Öyle olmalı ki orada para hırsı ve o cinsten kötülükler gözümüzü kamaştırmasın zorbahk ve onlara benzer, onulmaz dertler, belalarla dolu hayatlara dört elle sarılmayalım; orta hayatları seçelim daha çok; hem bu hayatta hem sonrakilerde yukarı veya aşağı uçlardan kaçınalım; çünkü insanın mutluluğu buna bağlıdır.

(...) ⁹ Er'e gelince, ona ırmaktan su içirtmemişler. Ama bedenine nerede nasıl kavuştuğunu bilmiyor gene de birden gözünü açınca kendini sabah sabah odun yığını üstünde bulmuş. İşte böylece Glaukon, unutulmaktan, kaybolmaktan kurtulmuş bu sana anlattıklarım. Bunlara inanırsak kurtarabiliriz kendimizi. Lethe ırmağın¹⁰ı mutlu geçer ruhumuzu kirletmeyiz. Benimle inanırsanız ki ruhumuz ölümsüzdür. Her iyiliği, her kötülüğü yapmak elindedir, o zaman hep bizi yukarılara götüren yolda yürürüz. Nerede, nasıl olursa olsun doğruluktan bilgelikten ayrılmayız. Böylece hem kendimizle, hem de

7 Hikâyenin bu kısmında, ruhların dünyaya gelişlerinde nasıl bir kader seçecekleri hakkında bilgi verilmekte ve eski Yunan dinlerindeki bazı ruhanî varlıkların bu belirlemedeki rollerinden bahsedilmektedir.

8 Hades: Yeraltı dünyası, ahiret ve Cehennem gibi anlamlarının yanında, kötülük veya ölümler diyarının tanrısı anlamına gelmektedir. (Can, 416.)

9 Hikâyenin bu kısmında ise, öldükten sonra tekrar dünyaya gelecek ruhların nasıl bir beden seçecekleri detaylı olarak anlatılmaktadır.

10 Lethe ırmağı, Eski Yunan inançlarına göre, Cehennemde akan bir ırmaktır. (Can, 443.)

tanrılarla barış içinde yaşarsız bununla da kalmaz, er geç doğruluğun karşılıklarını elde ederiz. Yarışlarda kazananlar nasıl dostlarından türlü armağanlar alırlarsa. Hem bu dünyada mutlu oluruz o zaman, hem de anlattığımız o bin yıllık yolculukta”¹¹.

Platon’un anlatmış olduğu bu hikâyeyi, dini ve felsefî olmak üzere iki ana başlık altında değerlendirebiliriz.

II. Er Hikâyesi’nin Dinî Açısından Değerlendirilmesi

Platon’un Er Hikâyesi’nde vermiş olduğu bilgileri dinî açıdan değerlendirenken, İslâm Dini’ni temel olarak almak istiyoruz. Çünkü diğer ilahî dinlerin, ahiret hakkındaki görüşleri, İslâm Dini’ndeki görüşler kadar açık değildir. Diğer dinler ile ilgili değerlendirmeyi özellikle Yahudilik açısından sonuç bölümünde belirteceğiz.

Hikâyede verilen bilgileri İslâm inançları ile uyumlu ve İslâm’a ters düşen görüşler olmak üzere kendi arasında iki başlık altında incelemenin daha doğru olacağı kanaatindeyiz.

A-Er Hikâyesi’nde İslâm Dini İle Uyumlu Olan Görüşler

Platon’un anlattığı hikâyenin, İslâm Dini inançları ile uyuşan kısımlarını, sadece âyet ve hadislerdeki bilgileri dikkate alarak değerlendirmek istiyoruz. Bu değerlendirme esnasında, bazı kısa yorumlara da yer vereceğiz. Ancak, şunu da belirtelim ki; Platon’un olayları anlatırken takip ettiği sıralama ile, İslâm inançlarında belirtilen sıralama arasında zaman zaman öncelik (takdim) ve sonralık (te’hir) olduğunu da belirtmemiz gerekir. Eğer bu sıralamadaki farklılıkları bir yana bırakırsak, İslâm’daki ahiret inancı ile Platon’un görüşleri arasında birçok ortak noktanın bulunduğunu görebiliriz.

Platon’un verdiği bilgiler ile İslâm inançları arasındaki benzerlikleri belli başlı şu başlıklar etrafında değerlendirmek gerekir.

1- Ruhun Bedenden Ayrıldıktan Sonra Gideceği Yer

Hikâyede belirtildiği gibi, Er’in ruhunun bedenden ayrıldıktan sonra diğer ruhlar ile yola düşmesi ve “*güzel bir yere*”¹² varmasını, İslâm inancındaki mahşer ya da arasata benzetmek mümkündür.

Platon, bedenden ayrılan ruhların bir alanda toplanacaklarını bildirmekle yetinmiş ancak bu alana bir ad vermemiştir. İslâm inancında ise ruhların bir araya toplanacağı yere farklı adların verildiğini görmekteyiz. Bu adlardan en çok kullanılanı “mahşer”dir.

Mahşer kelimesi, “toplanmak, bir araya gelmek” anlamına gelen haşr kelimesinden türemiş bir addır. Terim olarak ise, Allah’ın insanları hesaba çekmek üzere tekrar dirilişten sonra bir araya topladığı yere mahşer denilmektedir. Mahşer yerine bazen arasat da denilmektedir. Kur’an’da, mahşerden ve bu sırada yaşanacak olaylardan bahseden pek çok âyet vardır. Bu âyetlerden birinde şöyle denilmektedir: “*Allah, onları sanki günün ancak bir*

11 Platon, Devlet, 614a-621d.

12 Platon, Devlet, 614c.

*saati kadar kaldıklarını sandıkları bir durumda, yeniden diriltip toplayacağı gün, aralarında birbirleriyle tanışurlar*¹³.

Mahşerde bir araya gelmenin sadece ruhanî mi yoksa hem ruhanî hem de bedenî mi olacağı tartışma konusudur. Ancak İbn Kesir'in el-Bidaye ve'n-Nihaye adlı eserinde yer alan bir hadiste; Allah'ın ruhları huzuruna çağırıp kabzedeğinden ve İsrail'in diriliş üflemesini yapmasından sonra da ruhların arı gibi ortaya çıkarak yer ile gök arasını dolduracağından bahsedilmektedir. Ancak daha sonra bu ruhlara dünyada canlandırdıkları bedenlerine dönmeleri emrolunur¹⁴. Söz konusu hadisten de anlaşılacağı gibi önce ruhlar bir araya geleceklerdir.

İslâm inancında daha detaylı olarak açıklanan bilgiler ile Platon'un verdiği bilgiler arasında bir benzerlik göze çarpmaktadır.

2-Cennet ve Cehennem'in Kapıları

Platon'un "*Orada iki çift kapı varmış: Bir çift kapı yerde, bir çift kapı yukarıda, gökte, tam ötekilerin karşısında.*"¹⁵ sözleri, İslâm inancındaki Cennet ve Cehennem'in kapıları olarak yorumlanabilir. Gerçi Kur'an'da bu kapıların sayısının daha fazla olduğu belirtilmektedir, ancak Cennet ve Cehennem'in kapılarının bulunduğu bilgisi ile Platon'un verdiği bilgiler uyumaktadır.

Kur'an'da Cennet ve Cehennem'in kapıları ile ilgili bilgiler oldukça fazladır. Meselâ, Cehennem'in kapıları ile ilgili olarak Zümer Sûresi'nin 72. ve Hicr Sûresi'nin 44. âyetlerinde şu bilgiler verilmektedir: "*Ve onlara şöyle denir: "Soğsuza dek içinde kalmak üzere Cehennem'in kapılarından girin."*¹⁶ "*Cehennem'in yedi kapısı vardır. O kapıların her biri için birer grup ayrılmıştır.*"¹⁷

Sâd Sûresi'nin; "*Kapıları yalnızca kendilerine açılmış Adn Cennetleri vardır*"¹⁸ âyeti ise, Cennet'in kapılarından bahsetmekte ancak bu kapıların sayısı hakkında bilgi vermemektedir.

Cennet'in kapılarının sayısı hakkında daha detaylı bilgileri hadislerde görmekteyiz. Bir hadiste bu kapıların sekiz tane olduğu belirtilmekte ve şöyle denilmektedir: "*Cennette sekiz kapı vardır. Onlardan biri Reyân olup, oruçlulardan başkası giremez.*"¹⁹ Yine Cennet'in kapıları ile ilgili olarak,

13 Yunus/10, 45.

14 İbn Kesir, el-Bidaye ve'n-Nihaye/ Ölüm Ötesi Tarihi, çev. Mehmet Keskin, İstanbul, 2001, 189-90.

15 Platon, Devlet, 614c.

16 Zümer/39, 72.

17 Hicr/15, 44.

18 Sâd/38, 50.

19 Buhari-2084, Müslim-1152.

"(Mirac sırasında) Cennet'in kapısında durup içeri baktım"²⁰ hadisi de Cennet'in kapısının bulunduğunu belirtmektedir.

Hız. Peygamberin Miraç hadisesini anlatan kaynaklardaki ifadeler de Platon'un ifadelerine oldukça benzemektedir. Meselâ, Miraç esnasında Hız. Peygamber'in birinci semâda Hız. Adem ile karşılaşmasını anlatan haberlerde, Cennet ve Cehennem'in kapıları hakkında şu tür ifadelere rastlanmaktadır: " *Adem'in sağ tarafında bir kapı vardı. Oradan güzel kokular gelirdi. Sol yanında da bir kapı vardı. O kapıdan da fena kokular gelirdi. Cebrail'e sordum: Bu kapılar nedir? Cebrail de; sağında olan kapı Cennet'e açılır. Saidlerin ruhları o kapıdan Cennet'e gider. Solundaki kapı da Cehennem'e açılır. Günâhkârların ruhları da bu kapıdan içeri girerler.*"²¹

Bu âyet ve hadislerdeki bilgiler ile, Platon'un aktardığı bilgilerin mâhiyet olarak benzediklerini görmekteyiz.

3- Sorgu ve Sorgu Melekleri

Platon'un, "*Bu çift kapıların ortasında yargıçlar oturuyormuş*"²² sözü de İslâm'daki Münker ve Nekir melekleri olarak değerlendirilebilir.

İslâm inancında Münker ve Nekir, ölen kimseyi mezarında sorguya çeken ve gerektiğinde onu cezalandıran iki melek olarak kabul edilmektedir. Bunların, Münker ve Nekir diye isimlendirilmeleri, her ikisinin de garip bir sûrette olmalarındandır.

Ehl-i Sünnet âlimlerine göre, Münker ve Nekir melekleri ölünün kabrine gelir ve ölen kişiye rabbi, dini ve peygamberi hakkında sorular sorarlar. İnanan bir kişi bu sorulara cevap verir, ancak inanmayan birisi hiçbir cevap veremez²³.

Bu hususta pek çok hadis de bulunmaktadır. Meselâ bir hadiste; "*Ölü defnedildiğinde, ona gök gözlü simsiyah iki melek gelir. Bunlardan birisine Münker ve diğerine de Nekir denir. Ölüye: "Bu adam (Rasûlüllah) hakkında ne diyorsun?" diye sorarlar....*"²⁴ buyrulur, sorgu meleklerinin Münker ve Nekir olduğu belirtilmektedir. Ancak bazı hadislerde, ölüyü sorguya çekmekle görevli bir melek olduğu belirtilmekte fakat bu meleğin adından bahsedilmemektedir²⁵.

Platon'un sorgu melekleri hakkındaki görüşleri ile İslâm inancındaki kabir sorgusu arasında bir benzerliğe rağmen, öncelik ve sonralık bakımından bazı farklılıklar bulunmaktadır. Meselâ, Platon'un bildirdiğine göre, kişi

20 **Buhari**, Rikak, 51; **Müslim**, Zühd, 93, nr. 2736. Ayrıca bkz: **Buhari**, Savm, 5, Bed'ül-Halk, 11; **Müslim**, Sıyam, 2, nr. 1079; **Nesai**, Sıyam 5, nr. 4, 129

21 Muinüddin Muhammed Emin Hirevi, **Peygamberler Tarihi**, çev. Muhammed b. Muhammed Efendi (Altıparmak), sad. A. Faruk Meyan, İstanbul, 1977, s.393.

22 Platon, **Devlet**, 614c.

23 Pezdevî, **Ehl-i Sünnet Akâidi**, çev., Şerafettin Gölcük, İstanbul, 1980, s. 237.

24 **Tirmizi**, Cenâiz, 70.

25 Bkz: Ahmed İbn Hanbel, **Müsned**, III, 3, 40.

ölür ölmez onun ruhu yargıçlar tarafından sorgulanmakta ve bu sorgu neticesinde Cennet ya da Cehennem'e gönderilmektedir. İslâm inancında ise Münker ve Nekir'in sorgularından sonra, kıyamet gününe kadar ölümler kabirlerinde kalacaklar ve ondan sonra mizan kurulup, amelleri hesaplanacak ve bu neticeye göre Cennet ya da Cehennem'e gönderileceklerdir.

Hikâyede geçen, "yargılarını verdiler mi..."²⁶ sözü, Mizan'da amellerin tartılması olarak değerlendirilebilir. Hz. Aişe'den rivâyet edilen bir hadis-teki bilgiler, Platon'un bu sözleri ile benzerlik arz etmektedir. Hz. Peygamber ile arasında geçen bir konuşmayı, Hz. Aişe şöyle anlatmaktadır: "Ateşi hatırlayıp ağladım. Hz. Peygamber; "Niye ağlıyorsun?" diye sordu. "Cehennem'i hatırladım da onun için ağladım! Siz, kıyamet günü, ailenizi hatırlayacak mısınız?" dedim. "Üç yerde kimse kimseyi hatırlamaz: Mizan yanında; tartısının ağır mu yoksa hafif mi geldiğini öğreninceye kadar; sayfaların uçtuğu zaman kendi desterinin sağına mı, soluna mı yoksa arkasına mı düşeceğini öğreninceye kadar ve bir de Cehennem'in iki yakası ortasına kurulan Sırat'ın yanında, buyurdu."²⁷

Platon'un verdiği bilgilerle, yukarıdaki âyet ve hadislerin verdiği bilgiler arasında bir benzerlik göze çarpmaktadır. Çünkü Platon da yargıçlar ve onların verdiği kararlardan bahsetmektedir.

4- Yargı Sonuçlarının Yazılı Olarak Belirtilmesi

Hikâyedeki; "Doğrulara göğe çıkan sağdaki yolu gösteriyorlarmış. Yargılarını bir yazıyla önlerine asıp yolluyorlarmış. Suçluları soldan aşağı inen yola sokuyorlarmış onların bütün yaptıklarını da bir yazıyla sırtlarına asıyorlarmış"²⁸ ibaresi de iki açıdan değerlendirilebilir.

Birincisi, iyi ve kötülere, yaptıklarının karşılığını görmeleri için gidecekleri yerlerin işaret edilmesidir. Bu görüş, Zümer Sûresi 73. âyetteki ifadelerle benzerlik arz etmektedir. Bu âyette, "Rablerinden korkup sakınmış olan takva sahipleri de zümre zümre Cennet'e gönderilmektedir."²⁹ Platon'un "doğru(olan)lar" sözü, Kur'an'daki "takva sahipleri" sözü ile mâhiyet olarak benzerlikler taşımaktadır. Yine Platon'un, doğrular ve suçlular olarak belirttiği kişiler de; Allah'a inanıp iyi işler yapanlar ve Allah'a inanmayıp günâh işleyenler olarak yorumlanabilir. Çünkü Kur'an'da, "Kimin tartılan ameli ağır gelirse işte o, hoşnut edici bir yaşayış içinde olur. Ameli hafif olana gelince, işte onun anası ağlamıştır"³⁰

İkincisi ise, herkesin yaptığı amellerin yazılı olarak kendilerine verilmesidir. Bu hususta Kur'an'da şöyle buyrulmaktadır: "Herkesin amelini kendi boynuna taktık. Kıyamet günü onun için bir kitap çıkaracağız ki, ona

26 Platon, Devlet, 614c.

27 Ebu Davud, Sünen, 28, nr. 4755.

28 Platon, Devlet, 614e.

29 Zümer/39, 73.

30 Karia/101, 6-9.

açılmış olarak kavuşacak."³¹ Bu âyette açıklanan kitap, insanın ömründe yapmış olduğu her şeyin yazıldığı amel defteri ve hesabının görüldüğüne dair bir belge olarak değerlendirilebilir. Ancak bu defterin asıl günlüğü, insanın kendi hafızasında yazılı olup, boynunda asılıdır³².

Benzer ifadelere hadislerde de rastlamaktayız. Meselâ; *"Vallahi sizden kim haksız bir şey alırsa, mutlaka onu boynunda taşıyor olduğu halde Kıyamet Günü Allah'la karşılaşacaktır"*³³. ve *"Kıyamet Günü insanlar üç kere Allah'a arz edilirler: İlk iki arz edilmede cidal ve özür beyanı vardır. Ama üçüncü arz edilme esnasında ellerde sayfalar uçuşur, kimisi sağ eliyle, kimisi de sol eliyle alır."*³⁴ hadisleri, herkesin yargısının eline verileceğini iddia eden Platon'un görüşleri ile uyumaktadır.

Ayrıca Platon'un ifadelerinde yer alan ve İslâm terminolojisinde de kullanılan "sağ" ve "sol" terimleri üzerinde de kısaca durmak istiyoruz: İslâm terminolojisinde sağ, iyilik ve bunun neticesinde elde edilecek mükafaatı; sol ise eksiklik, kötülük ve bunun neticesinde verilecek cezayı belirtmektedir. Meselâ; *"O vakit kitabı sağ eline verilen"*³⁵, *"Ancak (hesap defteri) sağ yanından verilenler başka"*³⁶ veya; *"Kitabı sağından verilen, alın okuyun kitabımı"*³⁷ âyetleri, amel defteri sağ eline verilen kimsenin, kolay hesaba çekileceğini belirtmektedir. *"Kitabı sol tarafından verilen ise der ki: "Keşke kitabım verilmeseydi"*³⁸ âyeti de, amel defteri solundan verilen kimsenin hesabının çok zor olacağını göstermektedir.

Platon, doğrudan böyle bir bilgi vermemekle birlikte, iyilere sağ taraftaki bir kapının ve kötülere de sol taraftaki bir kapının gösterildiğini belirtmektedir. Onun vermiş olduğu bu bilgiler ile âyet ve hadislerdeki bilgiler, mâhiyet olarak bir birine benzemektedir.

5- Ahirette Ruhların Birbirini Tanımaları

Hikâyede, ahirette birbirlerini tanıyan ruhların, selamlaşacaklarına dair verilen bilgi³⁹, *"Allah'ın onları tekrar diriltip toplayacağı günde, sanki onlar dünyada gündüz bir parça kalmışlar da aralarında tanışmışlar gibi olacak."*⁴⁰ âyetinde verilen bilgilere uymaktadır. Bir başka âyette ise; mahşerde kişinin *"kardeşinden, annesinden, babasından, eşinden ve çocuklarından*

31 İsra/17, 13.

32 Elmalılı M. Hamdi Yazır, **Hak Dini Kur'an Dili**, VIII, haz. Komisyon, İstanbul, (trs), 63.

33 **Buhari**, Hiyel, 15, Cum'a, 29, Zekat, 67, Hibe, 17, Ahkam, 24, 41; **Müslim**, İmaret, 26, nr. 1832.

34 **Tirmizi**, Kıyamet, 5, nr. 2427.

35 İnşikak/84, 7.

36 Müddessir/74, 39.

37 Hakka/69, 19.

38 Hakka/69, 25.

39 Platon, **Devlet**, 614e.

40 Yunus/10, 45.

*kaçacağı*⁴¹na dair ifadeler bulunmaktadır. Bu ifadelere göre, kişiler ahiret günü birbirlerini tanıyacaklardır. Yoksa, bir birlerini tanımayan kişilerin, birbirinden kaçmalarından bahsedilmezdi.

Ruhların birbirini tanıyacaklarına dair bir hadiste de şu bilgiler verilmektedir: "*Ümmetimin havzın başında yanıma gelecek. Ben, tıpkı develeri içerisindeki yabancı develeri kovan bir kimse gibi, havzımdan (bazı) insanları kovarım!*" demesi üzerine yanındakiler: "*Ey Allah'ın Resülü! (sen o gün) bizi tanıyacak mısınız?*" dediklerinde: "*Evet*" buyurdu"⁴².

Hadiste bahsedilen "tanıma"nın ruhun tanınması olduğunu anlamamıza rağmen, bu tanımın beden vasıtasıyla mı olacağını bilemiyoruz. Ancak ahirette insanların bir birlerini tanıyacaklarına dair âyet ve hadislerdeki bilgiler ile Platon'un vermiş olduğu bilgiler arasında da mahiyet olarak bir benzerlik bulunduğunu söyleyebiliriz.

6- Ahiretteki İşkencelerin Süresi

Platon'un belirttiği, "*İşkencelerin bin yıl sürmesi*"⁴³ ifadesi, Kur'an'ın "... *miktari ellibin yıl süren bir günde yükselirler.*"⁴⁴ âyetlerinde belirtilen ifadelerin yorumları ile benzerlik arz etmektedir.

Elmalılı M. Hamdi Yazır (1942)'in yorumlarına göre; bu ellibin senelik gün, kıyamet ve ahiretin süresi değil, Cennet ve Cehennem'e girilmeden önce, durup bekleme süresidir. İnkarcılar, hesabı görülüp Cehennem'e gönderilinceye kadar, nice ellibin senelik duraklarda böyle ne sıkıntılar içinde bekleyecektir⁴⁵.

Hadislerde de buna benzer ifadeler rastlanmaktadır. Meselâ bir hadiste; "*Bana bildirildi ki, Cehennemliklerin Mâlik'e yalvarmaları ile Mâlik'in onlara vereceği cevap arasında bin yıllık zaman geçecektir.*"⁴⁶ Yani bu süre zarfında cehennemlikler ceza çekmeye devam edeceklerdir.

Ancak bu senelerin dünya senesi mi yoksa başka bir sene mi olduğu hakkında farklı görüşler bulunmaktadır⁴⁷.

Gerek Platon'un bahsettiği, gerekse âyet ve hadislerde geçen zaman diliminin, sayı olarak değil de sürenin uzunluğu olarak kabul edilmesi gerektiği kanaatindeyiz. Bu durumda her iki bilgi arasındaki benzerlik daha da artacaktır.

41 Abese/80, 34-36.

42 Müslim, Taharet, 37, nr.247.

43 Platon, Devlet, 615a.

44 Mearic/70, 1-4.

45 Elmalı, VIII, s. 85-86.

46 Tirmizi, Cehennem, 5, nr. 2589.

47 Geniş bilgi için bkz: Elmalı, VIII, s. 86.

7- İyi Amellerin Karşılığının Artırılması

Platon'un, "*İyilik edenlerin amellerinin karşılıklarının artması*"⁴⁸ sözü, hadislerdeki ifadelerle benzemektedir. Meselâ, kutsî bir hadiste Allah; "*Kim bir hayır işlerse ona sevabının on katını veya daha fazlasını veririm...*"⁴⁹ buyurmaktadır. Görüldüğü gibi İslâm inancında da, iyi işler yapan kimsele-
rin mükafaatı, yaptığı işin karşılığı kadar verilebildiği gibi daha da artırabilir.

8- Bazı Günâhların Cezalarının Daha Ağır Olması

Hikâyedeki, "*Tanrılara, ana babaya saygı veya saygısızlığın, adam öldürmenin karşılığının daha ağır olması*"⁵⁰ ifadesinden, bazı günâhların, İslâm inancındaki "büyük günâhlar" (kebâir) ile aynı olduğunu anlamaktayız. Bu günâhların neler olduğu ise, âyet ve hadislerde açıkça belirtilmiştir.

Şu âyetlere dikkatlice baktığımız zaman, hangi günâhların daha ağır ceza gerektireceğini görebiliriz: "*Doğrusu Allah kendisine şirk koşanları bağışlamaz*"⁵¹. "*Ona hiçbir şeyi ortak koşmayın, Ana babaya iyilik yapın. Yoksulluk yüzünden çocuklarınızı öldürmeyin... Allah'ın haram kaldığı cana haksız yere kıymayın*"⁵². "*Kim bir mü'mini kasten öldürürse cezası, içinde temelli kalacağı Cehennem'dir. Allah ona gazap etmiş, lanetlemiş ve büyük azap hazırlamıştır*"⁵³. "*Onlar, Allah'ın yanında başka tanrı tutup ona yalvarmazlar. Allah'ın haram kaldığı cana haksız yere kıymazlar...*"⁵⁴. Bu âyetlerdeki günâhlar ile Platon'un bahsettiği ağır suçlar arasında bir paralellik bulunmaktadır.

Aynı şekilde hadislerde de benzer ifadelerle karşılaşmaktayız: Meselâ, Hz Peygamber'e bir adam, büyük günâhlar hakkında bir soru sormuş ve peygamberimiz de şu cevabı vermiştir: "*Büyük günâhlar dokuz tanedir: Allah'a ortak koşmak (şirk), şehir yapmak, insan öldürmek, faiz yemek, yetim malı yemek, savaştan kaçmak, namuslu kadınlara iftirada bulunmak, anne ve babaya haksızlık etmek, kâbleniz olan Beytu'l-Haram (da günâh işlemeyi) sağlığınız ve ölümünüzde helal addetmek.*"⁵⁵

Âyet ve hadislerdeki büyük günâhlar ile Platon'un bahsettiği ağır suçlardan ortak olanları, öncelik sırasına göre şunlardır: Tanrı'ya karşı gelmek veya ortak koşmak, ana ve babaya saygısızlık etmek, adam öldürmek. Bu üç günâh hem İslâm hem de Platon tarafından kabul edilen ilk üç büyük günâhtır. Ancak İslâm, bunların sayısını daha da çoğaltmaktadır.

48 Platon, Devlet, 615b.

49 Müslim, Zikr, 22, nr. 2687.

50 Platon, Devlet, 615c.

51 Nisa/4, 116.

52 En'am/6, 151

53 Nisa, 93

54 Furkan 68

55 Ebu Davud, Vesaya, 10, nr. 2875; Nesai, Tahrim, 3, nr. 7, 89.

9- Ruhların Kabir Başında Yedi Gün Beklemesi

Hikâyede anlatıldığına göre, kişi öldükten sonra ruhu öbür dünyaya gider ve orada güzel bir yere varıp, diğer ruhlar ile birlikte beklemeye başlar. İşte burada bulunan ruhlardan, "Her küme çayırdan yedi gün kaldıktan sonra çadırlarını kaldırıp, sekizinci gün yola"⁵⁶ çıkar ve başka bir yere varırlarmış.

Platon'un vermiş olduğu bu bilgi, "Ölüler mezara konduktan sonra ruhlar, yedi gün kabir uçlarında beklerler."⁵⁷ anlamındaki bir hadiste verilen bilgilerle neredeyse tıpa tıp benzerlik göstermektedir.

10- Zebânîler

Hikâyedeki, "Ateş bedenli korkunç adamlar"⁵⁸ ifadesi, İslâm'daki Zebânîler olarak değerlendirilebilir. Zira Kur'an'daki; "Biz de Zebânîleri çağıracağız"⁵⁹ âyeti ve bu âyetteki Zebânîlerin yorumu, Platon'un sözleri ile benzerlik göstermektedir.

İslâm inancındaki Zebânî veya Zebânîye terimleri, azap meleklerine verilen isim olup, zibniyye veya zibnî kelimesinin çoğuludur. Bu kelimeler ise, itme mânâsına gelen zebne kelimesinden türetilmiştir. Âyette, Zebânîler'in çağırılmaları, bunların günâhkârları perçemlerinden çekerek Cehennem'e sürükleyen varlıklar olarak da yorumlanmaktadır⁶⁰.

"Biz o ateşin muhafızları (ashâbu'n-nâr)'nı melekler yaptık..."⁶¹ anlamındaki bu âyet ise, Platon'un ifadeleri ile daha çok benzerlik göstermektedir. Bu âyette bahsedilen Cehennem ashâbı (ashâbu'n-nâr)'nı, sonsuza kadar o ateşin içinde kalıp yanacak olanlar mânâsında değil, Cehennem'i koruyacak olan bekçiler mânâsında anlamak gerekir. Çünkü bu melekler, kendilerine "Cehennem bekçileri" denilen ve Tahrir Sûresi'nde "Onun başında öyle melekler vardır ki iri mi iri, çetin mi çetin.. Allah kendilerine ne emrettiyse isyan etmezler ve kendilerine ne emredilmişse onu yaparlar."⁶² diye nitelenen Zebânîler olup, başkanları ise Mâlik adında bir melektir⁶³.

Zebânîler hakkında hadislerde de benzer ifadelere rastlamak mümkündür⁶⁴.

11- Azap Şekilleri

Hikâyedeki, "Ellerine, ayaklarına, boyunlarına zincir vurulması"⁶⁵ ifadesi, şu âyette belirtilen ifadelerle uymaktadır: "Çünkü biz inanmayanlar

56 Platon, Devlet, 616b.

57 İbn Kayyım el-Cevziyye, Kitabı'r-Ruh, çev. Şaban Haklı, İstanbul, 2003, 140.

58 Platon, Devlet, 615e.

59 Alak/96, 18.

60 Elmalı, VIII, s. 557.

61 Müddesir/74, 31

62 Tahrir, 66/6

63 Elmalı, VIII, 164- 166.

64 Geniş bilgi için bkz: Tirmizi, Cehennem, 5, nr. 2589.

65 Platon, Devlet, 615e.

için zincirler, demir halkalar ve bir de Cehennem hazırladık"⁶⁶. Bir başka ayetteki; "Sonra Cehennem'e atın onu! Sonra da onu yetmiş arşın uzunluğunda bir zincire sarın!"⁶⁷ ifadesi de bu görüşü desteklemektedir.

Ancak tefsircilerin bir kısmı bu âyeti şöyle yorumlamaktadırlar: Âyette bahsedilen bu zincirden maksat, dünyadaki ömürdür. Günler veya ayların, bu zincirin birer halkası ve her senesinin de ömrün bir birimi olması itibarıyla, bu zincirin uzunluğu, uzunluk ölçüsü olan arşın ile ifade edilmiştir. Buna göre, bir kişinin yetmiş arşın boya sahip olması, gerçekte onun yetmiş yaşında olması demektir. Âyette "yetmiş" kelimesinin kullanılması, yetmişin dışındaki sayıları sözün dışında bırakmak olarak anlaşılabilir. Ancak yetmiş sayısını, insanların ortalama ömrü olarak kabul etmek gerekir⁶⁸.

Hadislerde de benzer ifadeler rastlanmaktadır. Meselâ bir hadiste Hz. Peygamber: "Zincirlere bağlı olarak Cennet'e sevk edilen bir zümrenin haline Rabbimiz taaccüp (hayret) etti"⁶⁹. buyurmaktadır. Onun bu sözleri, Platon'un açıklamaları ile benzeşmektedir.

Yine Platon'un, "...derilerini yüzüp yolun kıyısına çektiler ve hepsini dikenli çalılıklar üzerine uzattılar. Bu arada gelen geçene, bu adamlara hangi günâhları için böyle yaptıklarını anlattılar. Sonra hepsini götürüp Tartaros'un dibine attılar."⁷⁰ sözünü de birkaç şekilde değerlendirmek gerekir.

Bunlardan, Platon'un bahsettiği "diken" meselesi, hadislerde anlatılanlara benzemektedir. Hz. Peygamberin bildirdiğine göre; "Kıyamet günü insanlar, yayalar; binekliler ve yüzü üstü sürünenler sınıfı olmak üzere üç grup olarak tekrar diriltirler. Onları ayakları üzerine yürüten Zat-ı Zülcelal, yüzleri üzerine yürütmeye de kadirdir. Ancak bilirsiniz, bu yüzleri üstü yürüyenler, önlere çıkan her engele, her dikene karşı kendilerini yüzleriyle korumaya çalışırlar."⁷¹

Başka bir hadiste ise; "Cehennemde, deve dikeninin dikenleri gibi kancalar var. Deve dikeninin dikenlerini gördünüz mü?" diye sordu. Ashab: "Evet!" deyince Hz. Peygamber devam etti: "İşte o kancalar, tıpkı deve dikeninin dikenleri gibidir"⁷². denilmektedir. Bu ifadeler de Platon'un ifadeleri ile mâhiyet olarak benzerlikler arz etmektedir.

Bir diğeri de derilerin yüzülmesi meselesidir. Bu hususta da Platon'un sözleri ile hadisler arasında bir benzerlik göze çarpmaktadır. Bu benzerliği Hz. Peygamber'in; "Doğrusu günâhkârların yiyeceği zakkum ağacıdır. Tıpkı

66 İnsan/76, 3.

67 Hakka/69, 31-32.

68 Elmalı, VIII, 68-69.

69 Buhari, Cihad, 144; Ebu Davud, Cihad, 124, nr. 2677.

70 Platon, Devlet, 616a.

71 Tirmizi, Tefsir, Beni İsrail (İsra), nr. 3141.

72 Buhari, Rikak, 52; Ezan, 129; Tevhid, 24; Müslim, İman, 299, nr. 182; Tirmizi, Cennet, 20, nr. 2560.

erimiş madenler gibi karınlarında kaynar. Bir başka yönden de kaynar suyun kaynaması gibidir"⁷³ âyetinin açıklamasında görmekteyiz. Hz. Peygamber âyette geçen erimiş maden (mühl) tabirini şöyle açıklamıştır: "Bu (mühl) sıvı yağın dibine çöken tortu gibidir, adamın yüzüne yaklaştırılınca, yüzünün derisi derhal içine düşer."⁷⁴

Bazı suçluların Tartaros'a atılması ifadesinden, Platon'a göre Cehennem'in kısım kısım olduğunu anlamaktayız. Benzer şekilde İslam inancında da Cehennem'in kısımları bulunmaktadır. Bunlardan en şiddetli azap çekilen yer ise "Cahim" olarak adlandırılmaktadır. Diğer kısımlar ise Leza⁷⁵, Hutame⁷⁶, Saîr⁷⁷, Sakar⁷⁸ ve Haviye⁷⁹, dir.

12- Sırat

Platon'un şu sözünden, onun Sırat köprüsüne benzer bir inanca sahip olduğunu anlamaktayız: "Lethe ırmağını mutlu geçer ruhumuzu kirletmeyiz"⁸⁰.

Lehte Irmağı, Eski Yunan dinlerinde Cehennemde akan nehirlerden biri olarak kabul edilmektedir⁸¹. Bu ırmağın üzerinden geçmek, İslâm'daki Sırat Köprüsü'nden geçmeğe benzemektedir.

Sırat ile ilgili detaylı bilgileri hadislerden öğrenmekteyiz. Bu hadislerden bazıları şöyledir: "Cehennem'in üzerine sırat kurulur. Peygamberler arasında, iimmetiyle sıratın ilk geçen ben olurum."⁸². "Kim, hakkı sübut buluncaya kadar mazlumla birlikte olursa, ayakların kaydığı günde Allah onun ayağını Sıratı sabit kılar."⁸³

Kur'añ âyetleri ve özellikle de hadislerdeki bu ifadelerden, kıyamet gününde insanların hesaplarının görüldükten sonra Cehennem üzerinde kurulu olan bir köprü üzerinden geçecekleri anlaşılmaktadır. Müslüman ilim adamlarınca, kıldan ince ve kılıçtan keskin olarak tanımlanan ve Sırat ismi verilen bu köprü⁸⁴ üzerinden inananlar selamete geçip Cennet'e ulaşırken;

73 Duhan/44, 43-46

74 Tirmizi, Sıfat-u Cehenne: 4, nr. 2584-2587; Tefsir, Sail (Mearic), nr. 3319

75 Mearic/70, 15.

76 Hümeze/104, 4-7.

77 Furkan/25, 11.

78 Müddessir/74, 42.

79 Karia/101, 9.

80 Platon, Devlet, 621c.

81 <http://www.zeugmaweb.com/zeugma/sozlukkl.htm>

82 Buhari, Rikak, 52; Ezan, 129; Tevhid, 24; Müslim, İman, 299, nr. 182; Tirmizi, Cennet, 20, nr. 2560.

83 Ebu Davud, Edeb, 46, nr. 4893; Tirmizi, Hudud, 3, nr. 1426; Buhari, Mezalim, 3; Müslim, Birr, 58.

84 İmam-ı Gazali, İhyau Ulumi'd-Dîn, IV, çev. Mehmed A. Müftüoğlu, İst. 1981, 1116.

kafir, münafık ve isyan ehli, geçmeyi başaramayacak ve Cehennem'e yuvarlanacaktır.

13- Peygamberler

Platon'un peygamberlikle ilgili kesin bir görüşü bulunmamaktadır. Sadece Timaios adlı eserinde, peygamber soyundan bahsetmekte ve bunların da "hüküm yürütmek"le görevlendirildiğini belirtmektedir⁸⁵. Er hikâyesinde ise Platon, peygamber olarak adlandırmasa da, insanları doğruluğa ulaştıracak kişilerden bahsetmekte ve şöyle demektedir: "*Belki arayıp bir adamını buluruz da bize iyi ve kötü hayatları ayırt etme gücünü ve bilgisini kazandırır, o zaman belki bütün bu yolların hangilerini birleştirip hangilerini ayırarak, hayatta hangilerinin bize ne yararı olacağını hesaplayarak her yerde, her zaman mümkün olan en iyi hayatı seçebiliriz. Öyle bir adam bulursak öğrenelim ondan güzelliğin, fakirlik veya zenginlikle, şu veya bu yatkınlıkla, ne türlü birleşmesinden iyilik veya kötülük çıkacağını...*"⁸⁶

Bu ifadelerden, bahsedilen kişilerin peygamberler olduğunu anlayabiliriz. Çünkü peygamberler de benzer görevlerle görevlendirilmişlerdir. Allah, peygamberlere hükümlerini bildirmiş, peygamberler de bunları insanlara duyurmuştur. Bu durumda peygamberlerin görevleri, Allah'ın kendilerine bildirdiği emir ve yasakları duyurmaktan ibarettir. Nitekim Kur'an'da; "*Ey peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer bunu yapmazsan O'nun elçiliğini yapmamış olursun.*"⁸⁷ buyrulmuş ve peygamberin görevi belirlenmiştir.

Kur'an'a göre peygamberlerin aslı görevleri, topluma Allah'ın âyetlerini okumak, gönülleri ve kafaları kötülüklerden arındırmak, Kitab'ı ve hikmeti öğretmektir⁸⁸. Başka bir âyette ise peygamberin görevleri ile ilgili olarak şu ifadeler yer almaktadır: "*Ümmiler arasından, kendilerinden olan ve onlara Allah'ın âyetlerini okuyan, onları temizleyen, onlara kitap ve hikmeti öğreten bir Peygamber gönderen O (Allah)'dur*"⁸⁹.

Görüldüğü gibi, her iki âyette de peygamberlerin görevleri, Kitap ve hikmetin öğretilmesi ve gönüllerin temizlenmesi olarak açıklanmaktadır.

14- Dünya Nimetlerinin Aldatıcılığı

Hikâyede, ruhların tekrar bu dünyaya geldiklerinde, dünya nimetleri ve kötülüklerden uzak durmalarının gerekliliğine değinilmekte ve şöyle denilmektedir: "*Hades'in ülkesine giderken bu inanç çelik gibi sert olmalı içimizde. Öyle olmalı ki orada para hırsı ve o cinsten kötülükler gözümüzü kamaş-*

85 Eflatun, *Timaios*, çev. Erol Güney- Lütfi Ay, İstanbul, 1997, 103.

86 Platon, *Devlet*, 618c-d.

87 Maide/5, 67.

88 Bakara/2, 151

89 Cuma/62, 2

tırmasın zorbalık ve onlara benzer, onulmaz dertler, belalarla dolu hayatlarla dört elle sarılmayalım"⁹⁰.

Bu ibaredeki Hades üzerinde kısaca durmak istiyoruz. Hades, Eski Yunanca'da; yer altı dünyası, ahiret ve Cehennem gibi anlamlarının yanında bir de kötülük veya ölümler diyarının tanrısı anlamına gelmektedir⁹¹. Ancak Platon'un bu ifadelerindeki Hades'in ülkesi, gerçek anlamında değil, mecazi olarak içinde bulunduğumuz bu dünya anlamında kullanılmış olmalıdır. Çünkü, insan para hırsı ile zorbalık ve buna benzer belaları ancak bu âlemde yapabilir. Öbür âlemde, yani ahirette ya da Hades denilen Cehennemde, böyle belalara sarılmak yerine, dünyada kazanılmış olan bu tür belaların cezası çekilmektedir. Bu sebeple Platon, bu dünyayı Hades ülkesi olarak görmektedir, diyebiliriz. Dolayısıyla bu dünyanın nimetlerine de fazla itibar etmemek gerekir.

Platon'un bu görüşü, "*Kadınlardan, oğullardan, yığın yığın biriktirmiş altın ve gümüşten, salma atlardan, sağmal hayvanlardan ve ekinlerden gelen zevklere düşkünlük ve bağıllık insanlar için bezenip süslendi.*"⁹² âyeti ile paralellik arz etmektedir. Gerçi bu âyette, nimetlerin kendisi kötülenmemekte ancak başka bir âyette bunlara aşırı düşkünlükten kaçınılması gerektiği belirtilmekte ve şöyle denilmektedir: "*Hayır, siz peşin olanı (dünyayı) seviyorsunuz da, Ahireti bırakıyorsunuz*"⁹³. Bu ifade, dünya nimetlerinin aldattıcılığını göstermektedir.

15- Orta Yol Üzere Bulunma

Platon, aşırılıklardan kaçınmanın gerekliliğine inanmakta ve şöyle demektedir: "*...orta hayatları seçelim daha çok; hem bu hayatta hem sonrakilere de yukarı veya aşağı uçlardan kaçınalım; çünkü insanın mutluluğu buna bağlıdır.*"⁹⁴

Bu sözler, Bakara Sûresi'ndeki şu âyet ile benzerlik arz etmektedir. "*Ve işte böyle, sizi doğru bir caddeye çıkarıp ortada yürüyen bir ümmet kıldık ki, siz bütün insanlar üzerine adalet örneği ve hak şahitleri olasınız.*"⁹⁵

Bu âyette belirtilen ifadeler ile Platon'un ifadeleri, insanların dünyada aşırılıktan kaçınmaları ve her işte orta yolu takip etmeleri gerektiğini belirtmektedir. Bu sözler aynı zamanda "*Orta yolu tutun, güzele yakın olanı arayın*"⁹⁶, "*Amellerinizde orta yolu ve doğruyu bulmaya çalışın*"⁹⁷ hadisleri ile de benzerlik arz etmektedir.

90 Platon, Devlet, 619a.

91 <http://www.zeugmaweb.com/zeugma/sozlukhj.htm>

92 Âl-i İmran/3, 14

93 Kıyamet75, 20-21.

94 Platon, Devlet, 619a-b.

95 Bakara/2, 143

96 Buhari, İman, 16-29; Ezan, 81; Müslim, Salat, 283, nr. 782; Muvatta, Salatu'l-Leyl, 4, nr. 1, 118.

16- Herkesin Yaptığı İşlerden Kendisinin Sorumlu Olması

Platon, iyilik ya da kötülük yapmanın, kişilerin kendi elinde olduğunu ve özellikle kötülüğü yapanların başkalarını suçlamamaları gerektiğini belirtmektedir. Bu görüşünü de; *“Başına aldığı dertten kendini suçlu bulacak yerde talihe, cinlere, perilere çatıyormuş”*⁹⁸ ve *“Her iyiliği, her kötülüğü yapmak elindedir, o zaman hep bizi yukarılara götüren yolda yürürüz. Böylece hem kendimizle, hem de tanrılarla barış içinde yaşarsız bununla da kalmaz, er geç doğruluğun karşılıklarını elde ederiz. Yarışlarda kazananlar nasıl dostlarından türlü armağanlar alırlarsa. Hem bu dünyada mutlu oluruz o zaman, hem de anlattığımız o bin yıllık yolculukta.”*⁹⁹ sözlerinden anlamaktayız.

Bu görüş de İslâm’a uygundur. Çünkü Kur’an’daki; *“Doğrusu insana çalışmasından başka bir şey yoktur”*¹⁰⁰ âyeti, herkesin işlediği amellerden kendisinin sorumlu olduğunu göstermektedir.

Ayrıca iyilik ve kötülük yapmanın insanın iradesinde olduğu fikri de İslâm inancı ile benzerlik göstermektedir. Çünkü Kur’an, *“Her kim zerre kadar hayır işlemişse onu görecektir. Her kim, zerre kadar şer işlemişse onu görecektir”*¹⁰¹ demek sûretiyle, hem iyilik yapanların hem de kötülük yapanların, bu eylemlerinden bizzat kendilerinin sorumlu olduklarını göstermektedir.

Yine Platon’un, Tanrının emirlerini yerine getirenlerin hem dünya hem de ahiret diyebileceğimiz bir âlemde mutluluk elde edeceklerine dair görüşlerinin de İslâm’a uygun bir görüş olduğunu söyleyebiliriz.

Buraya kadar ele aldığımız konularda, Platon’un görüşleri ile İslâm inançları arasında mâhiyet olarak bir benzerlik bulunduğu gibi, bir çok yerde de hem mâhiyet hem de ifade benzerliği göze çarpmaktadır.

B- Er Hikâyesi’nde İslâm İnançları İle Çelişen Görüşler

Platon’un anlattığı bu öyküde bazı görüşler de vardır ki, bunlar İslâm inançları ile uyuşmamaktadır. Bu görüşleri de birkaç başlık altında toplamak gerekir.

1-Ölülerin Yakılması

Platon’un, İslâm inançlarına ters düşen görüşlerinin başında ölülerin yakılması¹⁰² gelmektedir. Ölülerin yakılması başta Hinduizm olmak üzere bir çok dinde bulunmaktadır. Ölülerin ruhunun başka bedene geçmesine inanan

97 Müslim, Birr, nr. 2574; Tirmizi, Tefsir, Nisa, nr. 3041.

98 Platon, Devlet, 619c.

99 Platon, Devlet, 621c

100 Necm/53, 39.

101 Zilzal/99, 7-8.

102 Platon, Devlet, 614b.

Hindular, ölen kişinin bedeninden bir an önce kurtulması için yakılması gerektiğine inanmaktadırlar¹⁰³.

Hindulardaki ölü yakma adetinin, eskiçağlarda Anadolu'da da yaygın bir gelenek olduğu görülmektedir. Hititlerle ilgili uygarlık buluntuları arasında ölü küllerinin, ölü kemiklerinin saklandığı özel kaplar görülmektedir. Bundan, Hititlerin kimi ölüleri yaktığı ve kimi ölülerin ise yalnız etlerini yakıp kemiklerini sakladığı¹⁰⁴ anlaşılmaktadır.

Halbuki ilahî dinlerde ve özellikle de İslâm Dini'nde ölülerin yakılması diye bir inanç olmadığı gibi, böyle bir gelenek de bulunmamaktadır.

2- Ruh Göçü (Tenâsüh)

Platon'un İslâm'a ters düşen görüşlerinden bir diğeri de ruh göçü (tenâsüh) inancıdır. Platon'un anlattıklarına göre beden ölmesinden sonra ahirete intikal eden ruhlar, burada bir müddet kaldıktan sonra tekrar dünyaya gelip başka bir bedene gireceklerdir. Bu inanca "tenâsüh" adı verilmektedir.

Sözlükte, bir şeyin diğerini takip ederek yok etmesi, bir şeyi elden ele dolaştırmak, bir şeyin dolaşarak diğerinin yerini alması gibi anlamlara gelen tenâsüh¹⁰⁵, muhtelif dinlerde, ruhun ölümden sonra bir başka bedende tekrar dünyaya gelmesi inancıdır¹⁰⁶.

Tenasüh inancı, Hinduizm'den doğmuş ve buradan Hint Adaları, Tibet, Çin, Kore, Japonya, ve eski Yunan'a yayılmıştır. Bu inanç, Hinduizm ile beraber, Budizm, Taoizm, Caynizm, Maniheizm gibi Asya'nın eski dinlerinde de görülür. Tenâsüh fikri ile ilgili tespit edilen en eski yazılı kaynak, Hinduizmin kutsal metinleri olan Upanişad'lardır. Tenâsüh inancında manevi mükâfat ya da ceza, yaptığı kötülük veya iyiliklerin karşılığı olarak ruhun bir hayvan veya insan cesedine girerek alçalması ya da yükselmesidir¹⁰⁷.

Tenasüh inancına, eski Yunan filozoflarından bir çoğunun görüşlerinde de rastlanmaktadır. Bu filozofların başında Pythagoras (M.Ö. 500) ve Platon gelmektedir. Bu iki filozof, tenâsühü benimsemekle kalmamış, onu felsefi olarak da geliştirmiştir. Platon'a göre ruh, ayrı bir âlemde bedene indirilmiş bir cevherdir. Bedenin yok olmasıyla ya geldiği âleme tekrar dönecek ya da başka bir varlığa geçmek sûretiyle içinde bulunduğumuz âlemde varlığını sürdürecektir. Onun bu görüşü, şu sözlerinden daha net anlaşılmaktadır: "... kendisine bağışlanan zamanı iyi kullanan, bağlı olduğu gök cisminde yaşamaya dönecek, orada bahatlı bir ömür sürecekti. Buna aykırı hareket eden de ikinci Doğuşunda kadın olarak doğacak, bu haliyle de kötü olmakta devam

103 Louis Renso, *Hinduizm*, çev. Maide Selen, İstanbul, 1993, 75-76.

104 Ekrem Sarıkçıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, İstanbul, 1983, s. 56.

105 Mevlüt Sarı, *el-Mevârid*, İstanbul, (trs.), 1508.

106 Geniş bilgi için bkz: Turan Koç, *Ölümsüzlük Düşüncesi*, İstanbul, 1991, 137-159.

107 Annamari Schimmel, *Dinler Tarihine Giriş*, İstanbul, 1999, 322; Süleyman Hayri Bolay, *Felsefi Doktrinler Sözlüğü*, Ankara, 1990, 268-270.

ederse, kötülüğün çeşidine göre her yeni doğuşta, yaşayanın en çok benzediği hayvanın kalıbını alacaktı.”¹⁰⁸

Platon’un da kabul ettiği tenâsüh inancı İslâm inançları ile uyuşmamaktadır. Çünkü Kur’an’da tenâsühün batıl olduğuna kesin olarak delalet eden âyetler bulunmaktadır. Meselâ bu âyetlerden birisinde şöyle denilmektedir: “*Rabbim beni dünyaya geri gönder. Tâ ki boşa geçirdiğim dünyada iyi amel ve hareketlerde bulunayım. Hayır, aslâ. Onun söylediği bu söz şüphesiz boş laftan ibarettir. Önlerinde ise diriltilecekleri güne kadar, (dünyaya döndürülmelerine) bir engel vardır*”¹⁰⁹. Diğer bir ayette de aynı şekilde; “*..Göreceksin ki zalimler, azabı görecekları zaman; “geri dönmek için bir yol var mı?” diyecekler.*”¹¹⁰ ifadesi yer almaktadır. Yine başka bir âyette de; insanın ilk ölümden başka bir ölüm tatmayacağı¹¹¹ şeklinde ifadeler bulunmaktadır. Bu ifadeleri, ruhun bir bedene girip ayrıldıktan sonra bir başka beden veya bedenlere girmeyeceği şeklinde anlamaktayız.

Bu âyetlerden elde ettiğimiz bilgilere göre, tenâsüh inancı İslâm’a aykırı bir inançtır. Platon’un bu görüşü, büyük ihtimalle Hind dinlerinden alınmış olmalıdır. Bizi bu kanaate götüren sebep ise, bazı felsefe tarihçilerinin, Yunanlıların aslen Hindistan’dan geldiği ve felsefenin de Hindistan kaynaklı olduğu şeklindeki iddialarıdır. Bu iddialara göre, Eski Yunanlılar, medeniyeti, milattan bin beş yüz sene kadar önce, Girit Medeniyeti’nden veya Hindistan’dan geldiği iddia edilen atalarından öğrenmişlerdir. Bu görüşü savunanlardan Balcızâde Tahir Harimî’ye göre, Eski Yunanlılar, aslen Hindistanlı olup, İran-Mezopotamya-Anadolu veya Kafkaslar üzerinden aşarak Balkanlar yoluyla Adriyatik sahillerine ulaşan ve Arî bir ırk olan Pelaj kavmine mensupturlar. Bu kavim, M.Ö. 2000 yıllarında bu günkü Yunanistan dolaylarına gelmiş, ancak geldikleri bölgenin yerli halkı tarafından köleleştirilmişlerdir. İşte köleleşen bu millet, göç ederken beraberinde getirmiş olduğu medeniyeti, buranın yerli halkına öğretmiştir. Hatta, Pelaj kavmi ile Hintliler arasındaki irtibat kesintiye uğramayıp, tarihin bazı dönemlerinde, Yunanlı ilim adamları, Hindistan’a giderek Hint bilimlerini öğrenmişler ve tekrar ülkelerine dönerken beraberlerinde çok sayıda kitap getirmişlerdir. Onların getirmiş olduğu bu kitaplar arasında, diğer ilimler gibi, felsefe kitapları da bulunmaktaydı¹¹².

Ancak, tenâsüh inancının Eski Yunan’a Mısır’dan geldiği şeklinde görüşler de bulunmaktadır¹¹³. Bu iddiaların gerçekliği elbette ki tartışılabilir.

108 Eflatun, *Timaios*, 49.

109 Mü’minûn, /23, 99- 100.

110 Şûrâ/42, 44.

111 Duhan/, 56.

112 Balcızade Tahir Harimî, *Tarih-i Medeniyette Kütüphaneler*, Balıkesir, 1931, 60-65, 205-207; Pierre Theil, *Dünyamızı Kuranlar*, çev. Samih Tiryakioğlu, İstanbul, 1979, 57, 61.

113 Bolay, 269.

Ancak tenâsüh inancının kökeni ve Platon'un felsefesinde nasıl yer aldığı konusunda bir fikir vermesi açısından önemlidir diyebiliriz.

Platon'daki tenâsüh inancının özellikle Aristoteles ile Farabî ve İbn Sina gibi İslâm filozofları tarafından da tenkit edildiğini görmekteyiz. Meselâ, Aristoteles tenâsühü reddederken, özellikle Pythagorasçuların ruh ile beden arasında bir münasebet kurmamaları ve ruhun bedensiz olarak ayrı bir varlık olduğu üzerinde durmuştur¹¹⁴. Farabî ise, tenâsühün aklen de caiz olmadığını söyleyerek şöyle demektedir: "*Nefsin, bedenden önce mevcut olması, sıra ile muhtelif bedenlerde bulunması ve bir bedende iki nefis olması caiz değildir.*"¹¹⁵ İbn Sina'nın tenkidi Aristoteles'in tenkidine benzemektedir. İbn Sina da tenâsühün geçersizliğini Aristoteles'inkine benzer şekilde eleştirmiş ve reddetmiştir¹¹⁶.

3-Cezaların Katlanarak Artması

Platon, işlenen suçların karşılığının on kat olarak verileceğini bildirmektedir¹¹⁷ ki, bu görüş, İslâm inancıyla bağdaşmamaktadır.

İslâm'da ise, günâhların sadece belli bir karşılığı vardır. Allah adalet sahibi olduğu için, hiç kimseye hak ettiği cezadan fazlasını vermeyecektir. Çünkü Hz. Peygamberin ifade ettiği şu kutsî hadis, buna delil teşkil etmektedir: "*Kim bir hayır işlerse ona sevabının on katını veya daha fazlasını veririm. Kim de bir günâh işlerse bunun cezasını ya misli kadar veririm ya da affederim...*"¹¹⁸

Görüldüğü gibi Allah, sevapların karşılığını istediği kadar artırdığını söylemesinç rağmen, cezaların karşılığını en fazla misli ile vereceğini belirtmektedir. Bu inanç ise Platon'un, cezaların on kat artırılacağı şeklindeki görüşüne uymamaktadır.

III. Er Hikâyesinden Çıkarılacak Felsefî Görüşler

Armeios oğlu Er hikâyesi aynı zamanda bir takım felsefî görüşler de içermektedir. Bu görüşler özellikle nefis ile ilgili konularda yoğunlaşmaktadır. Bu bağlamda hikâyeden çıkarılacak felsefî görüşleri ve bu görüşlerin İslâm Felsefesi ile ilişkisini şu başlıklar altında inceleyebiliriz:

1-Ruhun Ölümsüzlüğü:

Platon, Er hikâyesinde ruhun ölümsüz olduğunu; "*Benimle inanırsanız ki ruhumuz ölümsüzdür.*"¹¹⁹ demek suretiyle açıkça belirtmektedir.

114 Aristoteles, *Ruh Üzerine*, çev. Zeki Özcan, İstanbul, 200, 32-38 (I, 3, 407a-b).

115 Farabî, *Devai-i Kalbiyye*, (Farabî, haz. Hilmi Ziya Ülken- Kivamettin Burslav), Ankara, (trs.), 126.

116 İbn Sina'nın tenâsühü eleştirisi için bkz: Mehmet Bayrakdar, *İslâm Felsefesine Giriş*, Ankara, 1997, 207-208.

117 Platon, *Devlet*, 615b.

118 Müslim, *Zikr*, 22, nr. 2687.

119 Platon, *Devlet*, 621c.

Platon'daki bu görüş, hem İslâm inançları ile hem de İslâm filozoflarının görüşleri ile benzerlik göstermektedir. Zira Kur'ân'da; "*Allah yolunda öldürülenleri sakın 'ölüler' sanmayın. Bilakis onlar Rablerinin katında diridirler.*"¹²⁰ buyrulur, beden ölmesi ile ruhların ölmeyeceği belirtilmektedir.

Söz konusu ayeti Elmalılı Hamdi Yazır ruhların ölümsüzlüğüne delil olarak göstermekte ve şöyle yorumlamaktadır: "*Bu ayette ruhların başlı başına var olan beden cevherinden başka bir cevheri bulunduğuna ve bunun öldükten sonra müdrük olarak kaldığına, yani ruhun ebediliği meselesine bir işaret vardır. Çoğu sahabe ve tabiîn hazretlerinin de görüşleri budur.*"¹²¹

İslâm filozoflarının büyük çoğunluğu de ruhun ölümsüzlüğü görüşünü benimsemişlerdir. Meselâ, Farabî'ye göre; "*ruh, bedenden ayrıldıktan sonra baki kalır. Ruh, bozulmayı kabul etmez ve bedenden ayrıldıktan sonra bile saadet veya şekavetten ibaret birtakım hallerle karşılaşır.*"¹²²

Ancak İslâm filozofları, bedenden ayrılan ruhun tekrar dünyaya gelmeyip, ebedi olarak ahirette kalacağını savunurken; Platon ruhun bir bedene girmek için tekrar dünyaya geleceği ve varlığını bu şekilde sonsuza kadar sürdüreceğini ileri sürmektedir.

2- Ruhânî Haşr

Hikâyeden anladığımızı göre ahiret hayatı tamamen ruhanî bir hayattır. Bu âlemde bedenlerin dirilmesinden hiçbir şekilde bahsedilmemektedir. Ahirette ceza veya ödül de tamamen ruhanî bir elem veya lezzet olarak kabul edilmektedir.

Platon'un savunduğu bu görüşün kaynakları, Platon'dan önceki çağlara kadar uzanmaktadır. Meselâ, M.Ö. 3400'lü yıllarda Eski Mısır'da hüküm sürmüş olan 5. Hanedanlık zamanından kalan bir metinde, ruhun göklere ve beden de toprağa döneceğine dair inançlar, ruhanî haşr olarak kabul edilmektedir.¹²³

Ahirette ruhanî bir haşrın olacağı şeklindeki görüş, İslâm Felsefesi'nde tartışmalı konuların başında gelmektedir. Bu konuyu meşhur eden de Gazalî'dir. Gazalî'ye göre İslâm filozofları (özellikle Farabî ve İbn Sina) haşrın sadece ruhanî olup, cismani olmadığını savunmuşlar ve bu görüşleri ile de İslâm inançlarının dışına çıkmışlardır¹²⁴. Eğer Gazalî'nin iddia ettiği gibi İslâm filozofları sadece ruhanî haşrı ve buna bağlı olarak da, ceza ve mükâfaatın ruhanî oluşu gibi iddialarda bulunuyorlar ise, bu iddiaların, Pla-

120 Bakara/2, 154.

121 Yazır, I, 435.

122 Farabî, *Devai-i Kalbiyye*, 126.

123 İsmail Taşpınar, *Duvarın Öteki Yüzü- Yahudi Kaynaklarına göre Yahudilikte Ahiret İnanç*, İst., 2003, 42.

124 Geniş bilgi için bkz: Gazalî, *Filozofların Tutarsızlığı*, çev. Bekir Sadak, İstanbul, 2002, 223- 241.

ton'un görüşlerine uyduğunu ve hatta Platon'dan etkilendiklerini söyleyebiliriz:

Ancak İslâm felsefesi hakkında yapılan araştırmalarda, özellikle Farabî ve İbn Sina'nın bu tür görüşlerinin bulunmadığı kanaati hakimdir. Meselâ Hayrani Altıntaş'a göre İbn Sina, beden ölümünden sonraki hayatın sadece ruhanî değil, ruh ile beden birliğinde olacaktır¹²⁵.

Sonuç

Ana hatları ile yapmış olduğumuz bu karşılaştırma sonucunda, Platon'un ahiret hayatına benzer bir hayata dair görüşleri ile İslâm'daki ahiret inancı arasında bir takım benzerliklerin bulunduğunu söyleyebiliriz. Platon'un tarih bakımından İslâm'dan önceki dönemlerde yaşamış olmasına rağmen, İslâm'daki benzer inançların Platon'dan etkilendiğini söylemek elbetteki mümkün değildir. Çünkü İslâm, ilahî olan bir din olması hasebiyle inançlarının da ilahî olması gerekir. Eğer bu din beşerî bir din olmuş olsaydı, belki böyle bir etkilenme akla gelebilirdi. Ancak İslâm'ın ilahî kaynaklı bir din olması ve Hz. Muhammed'in bu dini tebliği ettiği dönemde yaşayan insanların Platon'u tanıdıklarına dair bilgimizin bulunmaması böyle bir ihtimali ortadan kaldırmaktadır. Gerçi İslâm alimlerinden bazılarının, Hz. Peygamber'in Platon'u bildiği¹²⁶ şeklinde iddiaları bulunsun da bunların iddiadan öte geçemeyeceğini söyleyebiliriz. Dolayısıyla, İslâm Dini'ndeki ahiret ile ilgili inançların Platon'dan etkilenmesi söz konusu değildir.

Bizim asıl üzerinde durduğumuz mesele, Platon'daki bu görüşlerin kaynağı problemdir. Şunu kabul etmek gerekir ki, Platon'un bildirdiği görüşlerin, gerçekten Er adındaki bir savaşçının görmüş olduğu şeylerden mi kaynaklandığı yoksa ilahî bir kaynağa mı dayandığının tespiti oldukça zordur. Eğer bir ilahî kaynağa dayanmakta ise, bu kaynağın Hıristiyanlık ve İslâm gibi ilahî dinler olması mümkün değildir. Çünkü Platon, bu iki din ortaya çıkmadan önce yaşamıştır. Geriye Yahudilik veya bilmediğimiz bazı ilahî dinler kalmaktadır.

Bazı Yahudi filozofların iddialarına baktığımızda, Platon'un bu görüşlerinde Yahudilik'ten etkilenmiş olabileceği akla gelmektedir. Çünkü birçok Yahudi filozof ve ilim adamı, Platon'un felsefesinin Yahudilik'ten esinlen-

125 Krş. Hayrani Altıntaş, *İbn Sina Metafizigi*, Ankara, 1992, 140 vd.

126 Osmanlı ilim adamlarından Nev'î Efendi Hz. Peygamberin Platon'u tanıdığı şeklinde hadislerin bulunduğu bahsetmekte ve şöyle bir olay anlatmaktadır: "*Ashab-ı Rasûlullah'dan birisi İskenderiyye'ye sefer idüb avdet idtiklerinde Meclis-i Rasûlullah'da, gördüğü acâyibden suâl olunub didi ki: "Bir kavm gördüm, siyah pûşlar ki Eflâtûn'un zikrin iksar iderler." Ba'zı Ashâb-ı Rasûl Eflâtûn'a la'n idtiler. Rasûl (a.s.) la'ni nehy idüb eytdi: "Lâ, fe inne Eflâtûn kâne nebiyyen cehelehu kavmuhu". Ya'ni, la'ni itmen. tahkik Eflâtûn nebî idi, kavmi ânu bilmediler"*. Bkz: Nev'î Efendi, *İlimlerin Özû/Netâyic el-Fünûn*, haz. Ömer Tolgay, İstanbul, 1995, 126-27. Ancak muteber hadis kaynaklarında böyle bir hadise rastlanmamıştır.

diğine dair iddialı görüşleri bulunmaktadır. Meselâ, İskenderiyeli Numenius'a göre, Platon'un görüşleri tamamen Tevrat'tan alınmadır. Bu sebeple de Platon, aslında Grekçe konuşan bir Musa'dır¹²⁷. Yine Numenius, Platon'un "Kanunlar" adlı eserinin, Hz Musa'ya gönderilen On Emir (Evâmir-i Aşere)'den alındığını da iddia etmiştir. Yahudi filozoflardan Philon da, Yunan felsefesinin Tevrat ile özdeş olduğunu ileri sürmüştür. Philon'a göre, Yunan filozofları, düşüncelerini Yahudilik'in dinî belgelerinden devşirmişlerdir. Bu itibarla Platon, Musa'nın bir öğrencisi durumundadır¹²⁸. Ancak Philon'a göre Yunan filozofları, almış oldukları bu doğrulara kendi yanlış düşüncelerini de katarak aktarmışlardır¹²⁹.

Yahudi filozofların yapmış oldukları bu iddialar, hiç bir zaman delilleri ile ortaya konulmadığı için, bir iddia olmaktan öteye geçememiştir. Ancak Antik Yunanlılar ile İsrailoğulları'nın irtibat halinde olduklarına dair İslam dünyasında da bazı görüşler bulunmaktadır. Mesela, Ebu'l-Hasen Muhammed b. Yusuf el-Âmirî (922)'nin iddiasına göre, Yunan filozoflarının fikrî silsilesi, İsrailoğulları peygamberlerine dayanmaktadır. Platon'un fikri silsilesi de, Sokrates (M.Ö. 399), Pythagoras ve Hz. Süleyman'ın öğrencileri vasıtasıyla Hz. Süleyman'a kadar uzanmaktadır. Hatta Platon, kendi döneminde yaşayan İsrailoğulları peygamberleri ile görüşmüştür. Mesela, Platon zamanında Yunanistan'da bir veba salgını olur ve bunun sebebini araştırmak için bir grup insan İsrailoğullarının peygamberlerinden birine giderler. Bu peygamberler de, küp şeklinde bir sunak yaptırılması durumunda veba salgınının duracağını bildirirler. Ancak bu sunak yapıldığı halde veba durmaz. Bunun sebebini tekrar peygambere sorarlar. O da yapılması gereken sunağı tekrar tarif eder. Bunun üzerine insanlar Platon'a gelerek ondan yardım isterler. Platon da peygamberin tarif ettiği şekilde bir sunak yapar ve vebadan kurtulurlar¹³⁰. Plato'un yapmış olduğu sunak ve bu sunağın şeklinin belirlenmesi problemine "delos" adı verilmiştir¹³¹.

Amirî'nin vermiş olduğu bu bilgilerden, Antik Yunan filozofları ve özellikle de Platon'un İsrailoğulları ile irtibat halinde olduğunu anlamaktayız. Bu sebeple de aralarında bir etkileşmenin söz konusu olabileceğini tahmin edebiliriz. Ancak Platon ve diğer filozofların İsrailoğulları peygamberlerinden birisine inanıp inanmadığını bilemiyoruz. Fakat aralarındaki bu irtibatı göz önüne alarak, Platon'un bedinin ölümünden sonraki hayat ile ilgili bu

127 Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*, İstanbul, 1985, 14.

128 Gökberk, 129-30.

129 Etienne Gilson, *Ortaçağ Felsefesinin Ruhu*, çev. Şamil Öçal, İstanbul, 2003, 51.

130 Ebu'l-Hasen Muhammed b. Yusuf el-Âmirî, "Sonsuzluk Arzusu", çev. Mahmut Kaya, (İslam Filozoflarından Felsefe Metinleri), İstanbul, 2003, 205-206.

131 Delos problemi ile ilgili olarak bkz: Sevim Tekeli, "Takiyüddin'in Delos Problemi ile İlgili Çalışmaları", *Araştırma (D.T.C.F. Felsefe Araştırmaları Dergisi)*, C. VI, Ankara, 1970, 1-23.

fikirlerinin, ilahî kaynaklı olabileceği ihtimali üzerinde de durulması gerektiğini düşünüyoruz.

Ancak günümüz Yahudî kutsal kitaplarındaki, ahiret ile ilgili bilgileri dikkate aldığımızda, Yahudilik'in de Platon'un görüşleri üzerinde etkili olabileceği kanaatinde değiliz. Çünkü Yahudilik'teki ahiret inancı, ilk kez M.Ö. 4-3. yüzyıllarda veya miladi ilk yüz yıllarda meydana getirilen Mişna ve onun bir yorumu olan Talmud metinlerinde geçmektedir¹³². Bu metinlerdeki ifadelerde de, Platon'un anlattığı kadar açık ve detaylı bilgiler bulunmamaktadır.

Netice itibarıyla şunu söylemek istiyoruz: Platon'un ölümden sonraki hayat ile ilgili bu görüşlerinin, ya bugün elde olmayan bazı ilahî dinlerden alınmış olabileceğini, ya da bu olayın gerçek bir olay olup, hiçbir dinden etkilenmediğini söylemek durumundayız. Bu ihtimallerden hangisi doğru olursa olsun, inkar edilemez bir gerçek vardır ki bu da, Platon'un verdiği bu bilgilerin, ilahî bir din olan İslâm inançlarıyla bazı hususlarda benzemesidir.

KAYNAKLAR

- AHMED İBN HANBEL, *Müsned*, III.
 ALTINTAŞ, Hayrani, *İbn Sina Metafizigi*, Ankara, 1992.
 ÂMİRİ, Ebu'l-Hasen Muhammed b. Yusuf, *Sonsuzluk Arzusu*, çev. Mahmut Kaya (İslam Filozoflarından Felsefe Metinleri), İstanbul, 2003.
 ARİSTOTELES, *Ruh Üzerine*, çev. Zeki Özcan, İstanbul, 200.
 AYDIN, Mehmet, *Din Felsefesi*, İzmir, 1987.
 BALCIZADE, Tahir Harimi, *Tarih-i Medeniyette Kütüphaneler*, Balıkesir, 1931.
 BAYRAKDAR, Mehmet, *İslâm Felsefesine Giriş*, Ankara, 1997.
 BOLAY, Süleyman Hayri, *Felsefi Doktrinler Sözlüğü*, Ankara, 1990.
 BUHÂRÎ, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâ'il, *el- Câmîu's- Sahih*.
 CAN, Şefik, *Klasik Yunan Mitolojisi*, İstanbul, (trs.).
 CEVZİYYE, İbn Kayyim, *Kitabu'r-Ruh*, çev. Şaban Haklı, İstanbul, 2003, s. 140.
 EBU DAVUD, Süleyman b. Eş'as es-Sicistanî el- Esdî, *es-Sünen*.
 EFLATUN, *Timaios*, çev. Erol Güneş- Lütfi Ay, İstanbul, 1997.
 FARABÎ, *Devai-i Kalbiyye*, (Farabî, haz. Hilmi Ziya Ülken- Kivamettin Burslav), Ankara, (trs.).
 FARABÎ, *Eflâton ile Aristoteles'in Görüşlerinin Uzlaştırılması*, çev. Mahmut Kaya (İslam Filozoflarından Felsefe Metinleri), İst. 2003.
 GAZALÎ, *Filozofların Tutarsızlığı*, çev. Bekir Sadak, İstanbul, 2002.
 GAZALÎ, *İhyau Ulumi'd-Dîn*, IV, çev. Mehmed A. Müftüoğlu, İst. 1981.
 GİLSON, Etienne, *Ortaçağ Felsefesinin Ruhu*, çev. Şamil Oçal, İstanbul, 2003.
 GÖKBERK, Macit, *Felsefe Tarihi*, İstanbul, 1985.
 HİREVÎ, Muinüddin Muhammed Emin, *Peygamberler Tarihi*, çev. Muhammed b. Muhammed Efendi (Altıparmak), sad. A. Faruk Meyan, İstanbul, 1977.
<http://www.zeugmaweb.com/zeugma/sozlukab.htm01.12.2003>.
 İbn Kesir, *el-Bidaye ve'n-Nihaye/ Ölüm Ötesi Tarihi*, çev. Mehmet Keskin, İstanbul, 2001.
 KOÇ, Turan, *Ölümsüzlük Düşüncesi*, İstanbul, 1991
 Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Açıklamalı Tercümesi, (haz. Komisyon), Medine, 1987.
 MÂLİK B. ENES, *Muvatta*.

132 Yahudilikteki Ahiret İnancı hakkında geniş bilgi için bkz: Taşpınar, 57 vd.

- MÜSLİM, Ebu'l-Hüseyin b. Haccâc, **el- Câmîu's- Sahîh**.
NESAI, Ebû Abdîrrahman Ahmed b. Şu'ayb, **es-Sünen**.
NEV'Î EFENDÎ, **İlimlerin Özü/ Netâyic el-Fünûn**, haz. Ömer Tolgay, İstanbul, 1995.
PEZDEVÎ, **Ehl-i Sünnet Akâidi**, çev., Şerafettin Gölcük, İstanbul, 1980.
PLATON, **Devlet**, çev. Sabahattin Eyüboğlu- M. Ali Cimcoz, İstanbul, 1988.
RENZO, Louis, **Hinduizm**, çev. Maide Selen, İstanbul, 1993.
SARIKÇIOĞLU, Ekrem, **Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi**, İstanbul, 1983.
SCHİMMEL, Annamarie, **Dinler Tarihine Giriş**, İstanbul, 1999.
TAŞPINAR, İsmail, **Duvarın Öteki Yüzü- Yahudi Kaynaklarına göre Yahudilikte Ahiret İnancı**, İstanbul, 2003.
TEKELİ, Sevim, "Takiyüddin'in Delos Problemi ile İlgili Çalışmaları", Araştırma (D.T.C.F. Felsefe Araştırmaları Dergisi), C. VI, Ankara, 1970.
THEİL, Pierre, **Dünyamızı Kuranlar**, çev. Samih Tiryakioğlu, İstanbul, 1979.
TİRMİZÎ, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ, **el- Câmîu's- Sahîh**.
YAZIR, Elmalılı M. Hamdi, **Hak Dini Kur'an Dili**, I-IX, Haz. Komisyon, İstanbul, (trs).